

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ FRANKLIN-BOUILLON-ΚΕΜΑΛ

Αντισυνταγματάρχης (ΜΧ) Ιωάννης Σίμας
Ιστορικός

Το Σύμφωνο Franklin-Bouillon, ή όπως είναι γνωστότερο ως Συμφωνία της Άγκυρας, στο πλαίσιο της γαλλοτουρκικής προσέγγισης κατά τη δεύτερη και τρίτη δεκαετία του 1900, έγινε σε μια περίοδο μακροχρόνιων ανακατατάξεων των συνόρων των κρατών στο σύνολο τού τότε γνωστού κόσμου. Μην ξεχνάμε ότι είχε αρχίσει η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είχαν προηγηθεί οι βαλκανικοί πόλεμοι, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και οι προσπάθειες των ισχυρότερων χωρών της Ευρώπης να εξασφαλίσουν τις δικές τους ζώνες επιρροής και ελέγχου στα υπό διαμόρφωση κράτη τόσο στο χώρο των Βαλκανίων όσο και στην Εγγύς και Μέση Ανατολή, περιοχές στις οποίες η εφαρμογή των διάφορων πολιτικών επηρέαζε τα ελληνικά συμφέροντα¹.

Από τις αρχές του 19ου αιώνα ο επερχόμενος διαμελισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διαφαινόταν ξεκάθαρα². Οι Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ιταλία και Ρωσία) είχαν άμεσο ενδιαφέρον για τις περιοχές αυτές, κυρίως, λόγω των πλουτοπαραγωγικών πηγών και της γεωγραφικής θέσης τους που αποτελούσε «γέφυρα» σύνδεσης με τη Μέση και Άπω Ανατολή. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι δεν υπήρχε από τη μεριά των Ευρωπαίων ένα κοινό σχέδιο για την εκμετάλλευση και την προσάρτηση αυτών των εδαφών. Οι μεταξύ τους σχέσεις χαρακτηρίζονταν από αμοιβαία καχυποψία, με αποτέλεσμα η εφαρμογή της πολιτικής τους απέναντι στην Τουρκία καθώς και οι μεταξύ τους σχέσεις να διέπονται από μια ανακολουθία. Ο καιροσκοπισμός αυτός είχε αρνητικό αντίκτυπο και στην Ελλάδα³.

Στο εσωτερικό της Τουρκίας η κατάσταση ήταν έκρυθμη: η κακοδιοίκηση του σουλτάνου και οι σκανδαλώδεις ξενικές επεμβάσεις υποχρέωσαν τους διανοούμενους Τούρκους του εξωτερικού να συγκροτήσουν το Νεοτουρκικό Κομιτάτο,

¹ Από απομνημονεύματα εκείνων που συμμετείχαν στο Συνέδριο της Ειρήνης, είτε ως πολιτικοί αρχηγοί της εποχής είτε ως εμπειρογνώμονες και σύμβουλοι πολιτικών αρχηγών, ενώ είχαν διαφορές μεταξύ τους, προκύπτει ότι συμφωνούσαν στο εξής: η απόφαση των Συμμάχων για την απόβαση των ελληνικών μεραρχιών στη Μικρά Ασία είχε πολύ μικρή σχέση με οποιαδήποτε διάθεσή τους να συμβάλλουν στην πραγματοποίηση της Μεγάλης Ιδέας ή στην προστασία των χριστιανών της Μικράς Ασίας. Για τους Συμμάχους η ελληνική απόβαση ήταν, κυρίως, ένα προσωρινό μέτρο προορισμένο να διαρκέσει όσο χρόνο θα απαιτούσε για να λυθεί το Ανατολικό Ζήτημα, να φτάσουν δηλαδή σε συμφωνία μεταξύ τους για το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

² Αίτια κατάρρευσης ήταν η θρησκεία –εμπόδιο στις μεταρρυθμίσεις, αντίδραση της αριστοκρατίας και ύπαρξη εντός του κράτους εταίρων πραγματικών κρατών–, η εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας, η οικονομική κατάρρευση και η ιμπεριαλιστική πολιτική της Ρωσίας.

³ Γιώργος Λαμπρίδης, *Οι πρόσφυγες του 1922*, β΄ έκδοση, Θεσσαλονίκη 1989.

που εξελίχθηκε γρήγορα στο γνωστό κίνημα των Νεότουρκων γύρω στο 1908⁴. Οι εξελίξεις στον τομέα αυτό ήταν ραγδαίες. Οι Νεότουρκοι, με αρχηγό τον Μουσταφά Κεμάλ, έδειξαν αποφασιστικότητα, θράσος και θάρρος. Γρήγορα παραγκώνισαν την κεντρική εξουσία, δηλαδή τον σουλτάνο, κατάφεραν να αναγνωριστούν από τις Μεγάλες Δυνάμεις ως επίσημοι διαπραγματευτές, ενώ ταυτόχρονα εκμεταλλεύτηκαν στο έπακρο τη γνωστή ανακολουθία της ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής.

Η πολιτική της Γαλλίας

Στο διάστημα 1910-1919 η πολιτική της Γαλλίας στο θέμα του διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας χαρακτηρίζεται από μια σειρά αδικαιολόγητων υποχωρήσεων και αδέξιων χειρισμών. Στις αρχές του αιώνα η οικονομική και πολιτιστική παρουσία της Γαλλίας στο χώρο της Εγγύς Ανατολής ήταν εντυπωσιακή⁵. Οι αδέξιοι όμως χειρισμοί της κυβέρνησης του Παρισιού συνετέλεσαν στην απώλεια, μέσα σε μια δεκαετία, όσων πλεονεκτημάτων είχαν αποκτηθεί κατά τη διάρκεια ολόκληρων αιώνων. Η ιδέα του διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από τις Μεγάλες Δυνάμεις απέκτησε νέες διαστάσεις από την αρχή σχεδόν του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Από τις πρώτες απόπειρες διαίρεσης του εδάφους σε ζώνες επιρροής υπήρξε το γαλλοβρετανικό Σύμφωνο Sykes-Picot (Μάιος 1911)⁶. Μετά τον τερματισμό του πολέμου, η Γαλλία θα αναλάμβανε τη διοίκηση της Συρίας, της Κιλικίας και του Λιβάνου. Στους Βρετανούς θα παραχωρείτο το νότιο τμήμα της Μεσοποταμίας με την περιοχή της Βαγδάτης. Στην πράξη όμως το σύμφωνο αυτό, λόγω, κυρίως, της στρατιωτικής ικανότητας της Βρετανίας, δεν εφαρμόστηκε. Η Εγγύς Ανατολή με τη Συρία και την Παλαιστίνη τέθηκαν υπό βρετανικό έλεγχο, αφήνοντας ενοχλημένους τους Γάλλους⁷, με έντονο το συναίσθημα της ηττοπάθειας, γεγονός που λίγο αργότερα

⁴ Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, *Νεότουρκοι και Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1988.

⁵ Το 60% του οθωμανικού δημόσιου χρέους βρισκόταν υπό γαλλικό έλεγχο, ενώ η συμμετοχή των κεφαλαίων στη βιομηχανική και εμπορική ανάπτυξη της αυτοκρατορίας έφτανε το 54%, με κύριο διάλυο διοχέτευσης των κεφαλαίων την οθωμανική τράπεζα, που βρισκόταν κάτω από γαλλικό έλεγχο. Επίσης, από το 15ο αιώνα η Γαλλία είχε επωμισθεί το ρόλο του προστάτη των χριστιανικών μειονοτήτων, ενώ τα γαλλικά είχαν σχεδόν καθιερωθεί ως ημιεπίσημη γλώσσα του οθωμανικού κράτους.

⁶ Το Σύμφωνο Sykes-Picot δεν ικανοποίησε τους Γάλλους. Τα νότια όρια της δικής τους ζώνης αντί να φτάνουν μέχρι το Σινά σταματούσαν στο λιμάνι της Ακρας.

⁷ Στη Γαλλία η κοινή γνώμη, δοκιμασμένη ακόμη από την εμπειρία του Μεγάλου Πολέμου, αποδέχτηκε σχεδόν αδιαμαρτύρητα την απώλεια της Παλαιστίνης και τον κίνδυνο που εγκυμονούσε για τη Συρία. Το Δεκέμβριο του 1918 ο Clemenceau δέχτηκε να αποσπάσει από τη Συρία την περιοχή της Μοσούλης και να την παραχωρήσει στους Βρετανούς, οι οποίοι αναγνώριζαν τα δικαιώματα της Γαλλίας στη Συρία, στην Κιλικία και στο Λίβανο. Ολέθριο λάθος της γαλλικής διπλωματίας, που έφτασε το φθινόπωρο του 1919 να εγκαταλείψει τις διεκδικήσεις της στα ζητήματα της Παλαιστίνης και της Μοσούλης.

οδήγησε στην αναζήτηση διαφορετικών διπλωματικών κινήσεων από εκείνες που είχαν συμφωνήσει με τους συμμάχους τους⁸. Πίστευαν ότι έτσι θα διαφύλατταν το γόητρό τους αναλαμβάνοντας την πρωτοβουλία κάποιων διπλωματικών κινήσεων προς εξασφάλιση των πολιτικοοικονομικών συμφερόντων στην περιοχή της Εγγύς Ανατολής. Το Νοέμβριο του 1919, στις περιοχές της Συρίας, της Κιλικίας και του Λιβάνου, οι βρετανικές δυνάμεις αντικαταστάθηκαν από γαλλικό στρατό κατοχής με έδρα τη Βηρυτό. Σύντομα όμως οι Γάλλοι βρέθηκαν αντιμέτωποι με το πρόβλημα της δυναμικής αντίστασης του τουρκικού εθνικιστικού κινήματος, με αποτέλεσμα, σε συνδυασμό με την ανικανότητά τους να οργανώσουν σωστά τη διοίκηση του στρατού και των δημόσιων υπηρεσιών⁹, το σχηματισμό στην Κιλικία ενός κανονικού μετώπου επιχειρήσεων. Από την άνοιξη του 1920 η νέα γαλλική κυβέρνηση, υιοθετώντας μια καινούργια πολιτική προκειμένου να εξασφαλίσει τα συμφέροντά της, μεταμορφώθηκε σε υπερασπιστή της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας. Ο τερματισμός του οθωμανικού κράτους έπρεπε να περιοριστεί στο ελάχιστο προκειμένου να παραμείνει ισχυρό. Αυτή ακριβώς ήταν και η ιδεολογία του κεμαλικού κινήματος. Η ιδέα της προσέγγισης με τους Τούρκους εθνικιστές άρχισε να αποκτά οπαδούς στο Παρίσι. Υπήρχαν ενδείξεις ότι η υπόθεση της Κιλικίας μπορούσε να διευθετηθεί με την παραχώρηση, για παράδειγμα, της επαρχίας της Κιλικίας στην Τουρκία, με αντάλλαγμα την εξασφάλιση των οικονομικών δικαιωμάτων των Γάλλων σε ολόκληρη την επικράτεια που ήλεγχε το κεμαλικό κίνημα.

Η έναρξη των εχθροπραξιών στην Κιλικία προκάλεσε το Μάιο του 1920 την επαφή των Γάλλων με τους Τούρκους εθνικιστές, προκειμένου να επιτευχθεί προσωρινή εκεχειρία στο μέτωπο της Κιλικίας¹⁰. Σκοπός του Κεμάλ όμως ήταν να εκμεταλλευτεί την παρουσία του Γάλλου επισήμου για να αρχίσει διαπραγματεύσεις με μία από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Από τη στιγμή εκείνη ο δρόμος για την προσέγγιση είχε ανοίξει. Οι γαλλικές αρχές της Συρίας άρχισαν να εξετάζουν σοβαρά την πιθανότητα σύναψης μιας σύμβασης με τους Τούρκους¹¹.

Η συνθήκη των Σεβρών, που τελικά υπογράφηκε στις 10 Απριλίου 1920, περιείχε πράγματι όρους ευνοϊκούς για την Ελλάδα. Από την πλευρά της Τουρκίας τη συνθήκη υπέγραψαν μόνο οι εκπρόσωποι του σουλτάνου. Οι Κεμαλικοί ήταν αποφασισμένοι να

⁸ Λήμμα «Συνθήκη Σεβρών», *Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 53, Αθήνα 1992, 261.

⁹ Αρχείο ΓΕΣ/ΔΠΣ, Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος-Μικρασιατική Εκστρατεία, Φ.300/Γ/3, Οι Γάλλοι εν Κιλικία (Πληροφορία πολιτικής και στρατιωτικής φύσεως).

¹⁰ Ο Robert de Caix κατέφθασε στην Άγκυρα με σκοπό την έναρξη διαπραγματεύσεων με τους Τούρκους για την επίτευξη εκεχειρίας στο μέτωπο της Κιλικίας.

¹¹ Στις 3 Ιουνίου 1920 ο ύπατος αρμοστής Στρατηγός Henri Gourand έλεγε τα εξής: «Το σχέδιο ειρήνης με την Τουρκία ευνοεί τόσο πολύ την Ελλάδα, ώστε είναι αδύνατο να αποτραπεί μια αιματηρή σύγκρουση. Για αυτό καλό είναι να μην καθυστερούμε, θα ήταν προς όφελός μας αν το Υπουργείο Εξωτερικών έθετε τις βάσεις για μια συνεννόηση με τους Κεμαλικούς, αποτέλεσμα της οποίας θα ήταν η οριστική κατάπαυση των εχθροπραξιών με τις γαλλικές δυνάμεις στην Κιλικία».

συνεχίσουν τον αγώνα τους. Η Γαλλία δέχτηκε να υπογράψει τη συνθήκη, προκειμένου να αποσοβήσει μια διάσπαση στους κόλπους του συμμαχικού συνασπισμού. Σύντομα όμως άρχισε να αποζητά την ευκαιρία που θα προκαλούσε την αναθεώρηση των όρων, αφού η συνθήκη αυτή εξυπηρετούσε τα ελληνοβρετανικά συμφέροντα. Οι διεργασίες στο εσωτερικό της Γαλλίας –αλλαγή κυβέρνησης, κοινή γνώμη– επέβαλλαν μια πολιτική προσέγγισης με τον Κεμάλ¹². Την αφορμή που τόσο επίμονα ζητούσε η Γαλλία πρόσφεραν οι ελληνικές εκλογές το Νοέμβριο 1920, που προκάλεσαν την πτώση του Ελευθέριου Βενιζέλου και την άνοδο της παράταξης των βασιλοφρόνων στην εξουσία, δηλαδή την άνοδο στην εξουσία πολιτικών που είχαν εκφράσει κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο γερμανόφιλα αισθήματα. Έτσι, η γαλλική κυβέρνηση «αποδεσμεύτηκε» από τους περιορισμούς της συνθήκης των Σεβρών. Κατόπιν τούτου, η τάση για προσέγγιση με την κεμαλική Τουρκία φούντωσε στο εσωτερικό της γαλλικής κυβέρνησης. Κυριότερος εκφραστής αυτής της πολιτικής υπήρξε ο βουλευτής Henri Franklin-Bouillon, πρώην υπουργός Προπαγάνδας και πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής, ο οποίος αποτέλεσε, μετά από λίγους μήνες, με την κυβέρνηση Briand, την αιχμή του δόρατος της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής στην Εγγύς Ανατολή.

Στο μεσοδιάστημα μέχρι την υπογραφή του Συμφώνου Franklin-Bouillon, λαμβάνει χώρα μια διπλωματική δραστηριότητα της Τουρκίας στα ευρωπαϊκά κράτη, που καταλήγει στη διάσκεψη του Λονδίνου με τη συμμετοχή των Ευρωπαίων συμμάχων της Ελλάδας και της Τουρκίας¹³. Η διάσκεψη αυτή το μόνο που κατάφερε ήταν ότι επισημοποίησε το Ανατολικό Ζήτημα και, παράλληλα, αναβάθμισε τους εθνικιστές Τούρκους, δηλαδή τους Κεμαλικούς, στο διεθνές προσκήνιο, αναγνωρίζοντάς τους ως επίσημους συνομιλητές. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι Γάλλοι άρχισαν τις διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους για το ζήτημα της Κιλικίας. Το πνεύμα που επικρατούσε ήταν φιλικό και υπήρχε διάθεση και από τις δύο πλευρές να ξεπεραστούν τα οποιαδήποτε εμπόδια. Το γαλλοτουρκικό σύμφωνο υπογράφηκε στις 11 Μαΐου και περιελάμβανε την άμεση κατάπαυση των εχθροπραξιών στο μέτωπο της Κιλικίας, την εκκένωση της επαρχίας από τον τουρκικό στρατό και τις γαλλικές δυνάμεις κατοχής σε διάστημα 30 ημερών, την ανταλλαγή των αιχμαλώτων πολέμου, διαβεβαιώσεις για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων, τη γαλλοτουρκική οικονομική συνεργασία υπέρ των γαλλικών επιχειρήσεων και τη συνεργασία των γαλλικών και οθωμανικών κεφαλαίων για την ανάπτυξη της Κιλικίας. Η υπογραφή αυτού του συμφώνου (του Λονδίνου) αποτέλεσε την πρώτη υλοποίηση της

¹² Ένας λόγος που προκάλεσε την έκρηξη του τουρκόφιλου ρεύματος στη Γαλλία υπήρξε και η διπλή επαφή ανάμεσα στην εθνικιστική Τουρκία και τη Σοβιετική Ένωση.

¹³ Στους κόλπους της τουρκικής αντιπροσωπείας υπήρχε αντιπαλότητα μεταξύ της κυβέρνησης του σουλτάνου και των εθνικιστών για το ποιος θα εκπροσωπούσε το κράτος. Οι δύο πλευρές προσπαθούσαν να επιβληθούν η μία στην άλλη.

γαλλοτουρκικής προσέγγισης, ενώ χρειάστηκαν επτά ολόκληροι μήνες για να τεθεί σε εφαρμογή. Οι αντιδράσεις που προκάλεσε στις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, και κυρίως στη Βρετανία, άργησαν να εκδηλωθούν, κάμφθηκαν όμως από τις «ικανότητες» της γαλλικής διπλωματίας¹⁴. Ανάλογες διπλωματικές κινήσεις έγιναν και από την πλευρά των Ιταλών. Η θεμελίωση της θέσης των Κεμαλικών πρόσθεσε νέες διαστάσεις στον ανταγωνισμό των Μεγάλων Δυνάμεων στην Εγγύς Ανατολή. Γρήγορα και οι Βρετανοί, υπό τον κίνδυνο του παραγκωνισμού τους από τα γεγονότα στην Τουρκία και φοβούμενοι μήπως οι εταίροι τους επωφεληθούν εις βάρος των συμφερόντων τους, θα οδηγηθούν σε αλλαγή της πολιτικής τους. Παρά την υπογραφή της γαλλοτουρκικής συμφωνίας, οι Τούρκοι καθυστέρησαν την εφαρμογή της, ακολουθώντας μια παρελκυστική πολιτική προς κέρδος χρόνου και για να ζυγίσουν τα πλεονεκτήματα που πρόσφερε η γαλλική και η σοβιετική λύση. Αυτή η καθυστέρηση έκανε τους Γάλλους πιο ανυπόμονους και ταυτόχρονα πιο συγκαταβατικούς στα αιτήματα των Τούρκων.

Μετά την ουσιαστική ακύρωση της συμφωνίας του Λονδίνου, ο Briand επέμενε στην προσέγγιση με τους Κεμαλικούς και στο πλαίσιο αυτό έστειλε στην Άγκυρα έναν ανεπίσημο αντιπρόσωπο, ο οποίος θα εξέταζε με τον Κεμάλ τις πιθανότητες επίτευξης ενός συμβιβασμού. Το πρόσωπο αυτό, όπως αναφέραμε παραπάνω, ήταν ο Henri Franklin-Bouillon, προσωπικός φίλος του Briand και πρωτεργάτης της κίνησης για την προσέγγιση με τους Τούρκους. Οι προτάσεις του Γάλλου διπλωμάτη είχαν πάρει συγκεκριμένη μορφή. Υπό την απειλή της σοβιετικής προσέγγισης της Τουρκίας, πρότεινε στους Τούρκους, ως εκδήλωση καλής θέλησης της Γαλλίας, την απόσυρση των δυνάμεων κατοχής από την Κιλικία. Πρόταση πολύ «επαναστατική» για την εποχή εκείνη. Δε δίστασε, ως εκπρόσωπος της γαλλικής κυβέρνησης στις συνομιλίες, να παρασύρει την κυβέρνηση του Παρισιού να υιοθετήσει τις απόψεις του και πολλές φορές στις διαπραγματεύσεις εξέφραζε απόψεις και θέσεις χωρίς πρώτα να την έχει ενημερώσει.

Η αλήθεια είναι ότι υπήρχαν κάποιες επιφυλάξεις της γαλλικής πλευράς για το αν έπρεπε να προχωρήσουν σε συμφωνία με τους Τούρκους, οι οποίες όμως γρήγορα ξεπεράστηκαν μετά τη μάχη του Σαγγάριου και τη σταθεροποίηση του μετώπου που ακολούθησε. Η πολιτική της προσέγγισης με τους Κεμαλικούς ήταν

¹⁴ Ο Briand υποστήριξε ότι είχε ενημερώσει ανάλογα τον Lloyd George κατά τη διάρκεια της διάσκεψης του Λονδίνου και ότι ο Βρετανός Πρωθυπουργός δεν είχε προβάλει καμία αντίρρηση. Χαρακτηριστικά δήλωσε: «Δήλωσα, μάλιστα, ότι δεν είχα σκοπό να υπογράψω μια τέτοια συμφωνία παρά μόνο την τελευταία στιγμή, αφού διαπίστωσα πρώτα ότι οι προσπάθειες του Ανώτατου Συμβουλίου (για μια εκεχειρία μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων) είχαν καταλήξει σε αδιέξοδο. Υπήρξα απόλυτα συνεπής. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει την τιμιότητα της Γαλλίας απέναντι στους συμμάχους της, από τη στιγμή μάλιστα που απέτρεψα τους Τούρκους από κάθε συζήτηση γύρω από τα πετρέλαια της Μοσούλης και από την επέκταση της δικής μας ζώνης επιρροής μέσα στην οθωμανική επικράτεια».

πια γεγονός. Στις 25 Σεπτεμβρίου κατέφθασε στην Άγκυρα ο Γάλλος απεσταλμένος σε κλίμα γενικής ευφορίας. Οι συνομιλίες, έπειτα από σκληρές διαπραγματεύσεις και με την προσωπική παρέμβαση του Κεμάλ, κατέληξαν σε επιτυχία. Το τελικό κείμενο υπογράφηκε στις 20 Οκτωβρίου 1921. Οι όροι, που ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκοί για τη γαλλική πλευρά, περιελάμβαναν, μεταξύ άλλων, την άμεση κατάπαυση των εχθροπραξιών, την ανταλλαγή των αιχμαλώτων πολέμου, την εκκένωση της Κιλικίας από το γαλλικό στρατό μέσα σε διάστημα δύο μηνών από τη στιγμή της επικύρωσης του συμφώνου από τις δύο κυβερνήσεις, τη δημιουργία μικτής επιτροπής για την επίβλεψη της εκκένωσης, τη χορήγηση γενικής αμνηστίας από τις τουρκικές αρχές τη στιγμή της εγκατάστασής τους στην Κιλικία και την προστασία των εθνικών μειονοτήτων σύμφωνα με τους όρους των διεθνών συμβάσεων. Οι οικονομικές διατάξεις του συμφώνου αναφέρονταν στα εξής: παραχώρηση της εκμετάλλευσης του σιδηροδρόμου της Βαγδάτης σε γαλλική εταιρεία που θα αναλάμβανε και τη δημιουργία διακλαδώσεων στην περιοχή των Αδάνων, Τουρκία και Συρία θα είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν το δίκτυο για μεταφορά στρατού στην παραμεθόρια περιοχή, δυνατότητα εφαρμογής ειδικού τελωνειακού καθεστώτος, καθώς και πλήθος άλλων οικονομικών και εμπορικών παροχών¹⁵ προς τους Γάλλους. Με άλλα λόγια, η Γαλλία ήταν υποχρεωμένη να αναγνωρίσει επίσημα τις αξιώσεις των εθνικιστών σε θέματα γενικότερης εξωτερικής πολιτικής, ενώ ταυτόχρονα είχε βγει κερδισμένη από τον ανταγωνισμό με τους άλλους Συμμάχους, γεγονός που της επέτρεπε να χειρίζεται για πρώτη φορά, ύστερα από πολύ καιρό, τις υποθέσεις της Εγγύς Ανατολής από θέση ισχύος.

Η επικύρωση του γαλλοτουρκικού συμφώνου από την κυβέρνηση του Παρισιού πραγματοποιήθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα. Το σύμφωνο θα ετίθετο σε ισχύ από τις 4 Νοεμβρίου. Οι τελευταίες μονάδες της Στρατιάς της Εγγύς Ανατολής έπρεπε επομένως να έχουν εγκαταλείψει την Κιλικία πριν από τις 4 Ιανουαρίου 1922. Από τον Οκτώβριο οι Γάλλοι είχαν εξετάσει την πιθανότητα τουρκικών αντιποίνων σε βάρος του χριστιανικού πληθυσμού έπειτα από την εκκένωση της επαρχίας. Το Παρίσι είχε διαβεβαιώσει τους Συμμάχους ότι θα απαγόρευε κάθε είδους παραβίαση των διεθνών κανόνων περί προστασίας των εθνικών μειονοτήτων¹⁶. Παρ' όλα αυτά, το επερχόμενο κύμα των προσφύγων ήταν δύσκολο να αντιμετωπιστεί. Η έξοδος από την περιοχή των Αδάνων υπήρξε καθολική. Από το λιμάνι της Μερσίνας οι πρόσφυγες –Αρμένιοι– κατευθύνονταν προς την Κύπρο, τη Συρία, την Παλαιστίνη, την Αίγυπτο, την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη

¹⁵ Το πλήρες κείμενο του Συμφώνου Franklin-Bouillon μεταφρασμένο από τα γαλλικά στα ελληνικά από τον Συνταγματάρχη Δ. Καραλή τη 14η Οκτωβρίου 1921 βρίσκεται στο Αρχείο ΓΕΣ/ΔΙΣ, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος-Μικρασιατική Εκστρατεία, Φ.327/Η/4.

¹⁶ Η περιοχή της Κιλικίας παρουσίαζε την εξής πληθυσμιακή κατανομή: 238.000 μουσουλμάνοι, 45.000 Αρμένιοι, 13.000 Έλληνες και 4.000 διαφόρων εθνικοτήτων.

κυρίως, οι οποίες όμως δήλωσαν αδυναμία να δεχτούν τόσο μεγάλο αριθμό προσφύγων. Η έξοδος του ελληνικού πληθυσμού είχε διαφορετικό χαρακτήρα. Υπήρχαν δύο ξεχωριστές κατηγορίες Ελλήνων, οι Οθωμανοί και οι Έλληνες υπήκοοι. Για τους πρώτους ίσχυαν όλες οι εγγυήσεις περί προστασίας των μειονοτήτων, ενώ η τύχη των δεύτερων εξαρτιόταν άμεσα από το είδος των σχέσεων ανάμεσα στις κυβερνήσεις της Άγκυρας και της Αθήνας, που δεν ήταν τόσο αγαστές. Ζητήθηκε, άστοχα, η προστασία της ελληνικής μειονότητας της Κιλικίας από τις τοπικές γαλλικές προξενικές αρχές. Τελικά, στάλθηκαν τρία μεταγωγικά από την Αθήνα στη Μερσίνα για να παραλάβουν τον ντόπιο ελληνικό πληθυσμό. Μετά από πολλές περιπέτειες, οι πρόσφυγες μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα και σκορπίστηκαν στα νησιά του Αιγαίου¹⁷.

Η μεταβίβαση της εξουσίας έγινε χωρίς σοβαρά επεισόδια. Η αποχώρηση του γαλλικού στρατού από την Κιλικία άρχισε σταδιακά στις 3 Δεκεμβρίου. Στις 24 εκκενώθηκαν τα Άδανα, στις 25 το Αιντάμη, στις 27 η Ταρσός, στις 30 το Κιλίς και στις 4 Ιανουαρίου 1922 η Μερσίνα και το Ντερτυόλ. Ωστόσο, η διάδοχος κατάσταση προβλημάτισε τους Γάλλους. Συμμορίες ατάκτων ξανάρχισαν δράση στο εσωτερικό της Συρίας, ενώ οι κεμαλικές αρχές αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν τη δικαιοδοσία του Γάλλου προξενικού ακόλουθου. Επιπλέον, η κυβέρνηση της Άγκυρας επέβαλλε στα εισαγόμενα γαλλικά εμπορεύματα φόρο 25%, ενώ αντίστοιχα αμερικανικά, γερμανικά και ιταλικά επιβαρύνονταν με 11%. Αυτό είχε αρνητικό αντίκτυπο στην εμπορική ανάπτυξη της Συρίας. Ήταν φανερό ότι οι Κεμαλικοί εποφθαλμιούσαν το βόρειο τμήμα της (Χάλεπι-Αλεξανδρέττα).

Τελευταία πρέπει να εξετάσουμε και την παράδοση του γαλλικού οπλισμού της Κιλικίας στους Τούρκους. Πρόκειται για έναν παράγοντα που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετέπειτα εξέλιξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στο ελληνοτουρκικό μέτωπο. Φαίνεται ότι κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων της Άγκυρας ο Franklin-Bouillon είχε υποσχεθεί στους συνομιλητές του ότι η Γαλλία ήταν διατεθειμένη να εγκαταλείψει επί τόπου το υλικό αυτό μόλις αποχωρούσαν οι δυνάμεις κατοχής από την Κιλικία. Υπόσχεση που δόθηκε χωρίς συγκεκριμένες οδηγίες από την κυβέρνηση του Παρισιού, συνετέλεσε όμως στην τελική συγκατάθεση των Τούρκων να υπογράψουν τη συμφωνία. Έτσι, επιστρέφοντας τον Οκτώβριο στη γαλλική πρωτεύουσα, ο Franklin-Bouillon παρέδωσε στο Υπουργείο Στρατιωτικών μια κατάσταση με το πολεμικό υλικό που έπρεπε να παραχωρηθεί στους εθνικιστές. Οι

¹⁷ Η ελληνική κυβέρνηση αρχικά έδωσε εντολή στα πλοία να αποβιβάσουν τους πρόσφυγες στην Κύπρο, χωρίς να ενημερώσουν τις αγγλικές αρχές, που αναπόφευκτα αντέδρασαν. Τα πλοία εγκατέλειψαν τη Λάρνακα γεμάτα με κατεύθυνση προς τη Σμύρνη, ενώ υπήρχαν και κρούσματα ευλογιάς. Εκεί όμως συνάντησαν το ίδιο πρόβλημα. Στη συνέχεια έγινε μία προσπάθεια προσωρινής εγκατάστασης των προσφύγων στη Συρία. Εκεί όμως υπήρξε η αντίδραση των Γάλλων, που δεν ήθελαν να χαλάσουν το καλό κλίμα που δημιούργησε στις σχέσεις τους με τους Τούρκους η συμφωνία που επτετεύχθη.

πρωτοβουλίες αυτές έφεραν τη γαλλική κυβέρνηση σε δύσκολη θέση. Η χορήγηση πολεμικού υλικού ή οικονομικής βοήθειας από τις συμμαχικές δυνάμεις προς τους Έλληνες ή Τούρκους είχε απαγορευτεί με απόφαση του ανωτάτου συμβουλίου. Βρήκαν όμως και εδώ τη λύση. Οι ιδιώτες ήταν ελεύθεροι να προβούν στο εμπόριο όπλων προς τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Έπειτα από κάποιες αμφιταλαντεύσεις της γαλλικής κυβέρνησης και με συντονισμένες προσωπικές προσπάθειες, ο Franklin-Bouillon, στις αρχές του Ιανουαρίου 1922, στις Κάννες, στο παρασκήνιο διεθνούς διάσκεψης κορυφής, έπεισε τον Briand να παραχωρήσει δωρεάν το πολεμικό υλικό της Κιλικίας στους Τούρκους¹⁸. Επίσης, αποφασίστηκε η χορήγηση δέκα αεροπλάνων με τα ανταλλακτικά τους, καθώς και ολόκληρο το υλικό τηλεπικοινωνιών. Γάλλοι τεχνικοί θα αναλάμβαναν την εκπαίδευση του κεμαλικού στρατού στη χρήση αυτού του πολεμικού υλικού.

Οι προσπάθειες που κατέβαλλε ο Franklin-Bouillon στο διάστημα αυτό μέχρι και την εφαρμογή των συμφωνηθέντων, ώστε να ξεπεραστούν πράγματι τα σοβαρά εμπόδια που μονίμως ανέκυπταν, ήταν υπεράνθρωπες. Στις 25 Ιανουαρίου τηλεγραφώντας στον Γιουσουφ Κεμάλ έλεγε τα εξής: «Είμαι βέβαιος ότι η εξοχότητά σας θα εκτιμήσει, όπως αρμόζει, το πνεύμα με το οποίο ενήργησε η γαλλική κυβέρνηση. Είμαι ευτυχής που κατάφερα να τακτοποιήσω την υπόθεση αυτή με τον τρόπο που σας είχα εκθέσει στο Ακ-Σεχίρ. Εκφράζοντας την προσωπική μου γνώμη σας ζητώ, ως φίλος, να δείξετε υπομονή και εμπιστοσύνη. Είμαι βέβαιος ότι αν επικρατήσει το πνεύμα της μετριοπάθειας που χαρακτήρισε τις συνομιλίες μας, θα καταλήξουμε γρήγορα στην ειρήνη. Το Φεβρουάριο πρόκειται να συνέλθει στο Παρίσι μια διάσκεψη, σε επίπεδο πρωθυπουργών, για να μελετήσει τις δυνατότητες για μια μεσολάβηση που θα ήταν αποδεκτή και από τις δύο πλευρές. Σας παρακαλώ να διαβιβάσετε στην Αυτού Εξοχότητα τον Μουσταφά Κεμάλ, τη διαβεβαίωση της αναλλοίωτης φιλίας μου και να δεχτείτε την έκφραση της βαθιάς μου συμπάθειας».

Η διάσκεψη πραγματοποιήθηκε, τελικά, στις 22 Μαρτίου σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών και αποφασίστηκε η αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Μικρά Ασία, η αποτροπή αντιποίνων σε βάρος των χριστιανικών μειονοτήτων και ο σχηματισμός ουδέτερης ζώνης στη Θράκη με υποχώρηση του ελληνικού στρατού πίσω από τη γραμμή Ραιδεστού-Μήδειας. Μη έχοντας άλλα περιθώρια επιλογής, η κυβέρνηση της Αθήνας συμμορφώθηκε με τις αποφάσεις των Συμμάχων. Η εθνικιστική Τουρκία όμως είχε αποφασίσει να λύσει με δυναμικό τρόπο τις διαφορές της με την Ελλάδα. Η ειρήνη, όπως την είχε σχεδιάσει, ερχόταν ως φυσική συνέπεια της εξουδετέρωσης της μακραίωνης ελληνικής παρουσίας στο μικρασιατικό χώρο. Με την παραχώρηση

¹⁸ Το υλικό αυτό περιελάμβανε 10.000 Mauser με τα αντίστοιχα φυσίγγια, 2.000 άλογα και 10.000 στρατιωτικές στολές εκστρατείας.

του πολεμικού υλικού της Κιλικίας, η τύχη της ελληνικής εκστρατείας στη Μικρά Ασία είχε και τυπικά κριθεί, οκτώ μήνες πριν τη γνωστή της κατάληξη.

Συμπεράσματα

Όταν η Γαλλία ανέλαβε την ευθύνη για τη διοίκηση της Κιλικίας, μιας αναμφίβολα ταραχώδους περιοχής, έπρεπε να προβλέψει τις επερχόμενες επιπλοκές, συνειδητοποιώντας την αδυναμία της να μπορέσει να την ελέγξει και να τη διατηρήσει στην κατοχή της. Παρασύρθηκε από τον άκρατο ανταγωνισμό που είχε με τη Μ. Βρετανία στην προσάρτηση όσο το δυνατόν περισσότερων εδαφών της Μικράς Ασίας, χωρίς να έχει και την κατάλληλη στρατιωτική και οικονομική υποδομή για να τα διατηρήσει. Ταυτόχρονα όμως πρέπει να τονιστεί ότι την εποχή εκείνη είχε δημιουργηθεί από τις δύο Δυνάμεις μια «πελατεία» που εξυπηρετούσε επί τόπου τα συμφέροντά τους. Το γεγονός αυτό τους οδήγησε ακόμη περισσότερο στη σκέψη της προσέγγισης με τις εμπελεγμένες χώρες, με σκοπό την απόκτηση περισσότερων οφελών και τη διατήρηση των κεκτημένων. Έτσι, η εκκρεμότητα της Κιλικίας ήταν μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη Γαλλία να προσεγγίσει το κεμαλικό κίνημα, την ανερχόμενη δύναμη στην Εγγύς Ανατολή, καθώς ήδη από το 1919 το ενδιαφέρον των Άγγλων ήταν στραμμένο προς την Ελλάδα. Η γαλλική κυβέρνηση χειρίστηκε την όλη υπόθεση με μεγάλη διπλωματική οξυδέρκεια. Το τέλος αυτής της προσπάθειας τη βρήκε ως τον κυριότερο ρυθμιστή των εξελίξεων στην περιοχή της Μικράς Ασίας.

Η πραγματοποίηση αυτής της προσέγγισης ουσιαστικά οφείλεται στην προσπάθεια τριών προσώπων. Του Briand, που υποστήριξε σθεναρά την προσέγγιση με τους Κεμαλικούς λόγω των οικονομικών πλεονεκτημάτων που θα επιτυγχάνονταν, εγκαινιάζοντας παρασκηνιακές διαβουλεύσεις με την αποστολή του Franklin-Bouillon στην Άγκυρα για να διασφαλίσει την επιτυχή έκβαση της προσπάθειας. Του Κεμάλ, που παρέμεινε πιστός στο όραμά του για ουσιαστική προσέγγιση και αναγνώριση του εθνικιστικού κινήματος από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Δύσης, παρ' όλα τα εμπόδια που πρόβαλε η σοβιετόφιλη παράταξη, και, τέλος, του Franklin-Bouillon, ο οποίος χειρίστηκε την όλη υπόθεση με αφάνταστη οξυδέρκεια, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες δίχως να έχει την έγκριση της κυβέρνησης που εκπροσωπούσε και που είχε τη σημαντικότερη συμβολή στην τελική επίτευξη της προσέγγισης.

Η υπογραφή του γαλλοτουρκικού συμφώνου ουσιαστικά αναγνώριζε το κεμαλικό κίνημα ως εγγυήτρια δύναμη στη Δύση, ενώ, παράλληλα, στο στρατιωτικό τομέα έδινε τη δυνατότητα στον κεμαλικό στρατό να αποδεσμεύσει μεγάλο μέρος των δυνάμεων του από το μέτωπο της Κιλικίας και ταυτόχρονα να αποκτήσει σημαντικό πολεμικό υλικό, γεγονός που ανέτρεψε την ισορροπία των δυνάμεων και

επέτρεψε στους Τούρκους να εξαπολύσουν την τελική επίθεση εναντίον των ελληνικών δυνάμεων λίγους μήνες αργότερα.

Ουσιαστικά η επιλογή της Γαλλίας να χρησιμοποιήσει την κεμαλική Τουρκία ως φορέα για την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων στην περιοχή της Εγγύς Ανατολής έφερε σε μεγάλο διπλωματικό αδιέξοδο και απομόνωση την ελληνική κυβέρνηση. Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι η Γαλλία δεν ακολούθησε αυτή την πολιτική εξαρχής και με ειλικρινείς διαθέσεις προς τους επαναστάτες Τούρκους. Η διπλωματία της ήταν προσανατολισμένη σε μία προσπάθεια να αντλήσει θετικά αποτελέσματα από οποιαδήποτε τροπή των πραγμάτων, παίζοντας συγχρόνως σε διάφορα μέτωπα και ανάλογα με την εξέλιξη του μετώπου των στρατιωτικών επιχειρήσεων με τους Έλληνες.

Η οριστική απομόνωση της Ελλάδας επήλθε με την αναθέρμανση των γαλλοβρετανικών σχέσεων το Νοέμβριο του 1921, ταυτόχρονα με μια απρόσμενη σύμπτωση απόψεων των δύο Δυνάμεων στα ελληνοτουρκικά, γεγονός που οφείλεται ουσιαστικά στη μετατόπιση του επίκεντρου ενδιαφέροντος, την εποχή εκείνη, από την Εγγύς Ανατολή στην κεντρική Ευρώπη. Ξαφνικά, στις αρχές του 1922 Έλληνες και Τούρκοι αφέθηκαν να ρυθμίσουν μόνοι τους τις διαφορές τους, αφού πρώτα οι Κεμαλικοί είχαν ενισχυθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό. Συνέπεια αυτού ήταν η μαζική φυγή του χριστιανικού πληθυσμού από την Κιλικία και αργότερα η γενικότερη έξοδος και ο ξεριζωμός όλου του ελληνικού στοιχείου από τη Μικρά Ασία, έπειτα από πολλές εκατοντάδες χρόνια.

Τελικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η επίτευξη της γαλλοτουρκικής προσέγγισης είχε περισσότερο διπλωματικό παρά στρατιωτικό βάρος, γιατί ήδη οι Τούρκοι τροφοδοτούνταν με πολεμικό υλικό, σε τεράστιες ποσότητες, από τη Σοβιετική Ένωση. Στο πολιτικό επίπεδο όμως επετεύχθη η διάσπαση του συμμαχικού συνασπισμού με την επίσημη αναγνώριση του κεμαλικού κινήματος από μια Δύναμη της Δύσης, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να επιστρέψουν στο μέτωπο με αναπτερωμένες τις ελπίδες τους για την τελική επικράτηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βακαλόπουλος, Κωνσταντίνος, *Νεότουρκοι και Μακεδονία*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988.

Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Επίτομος Ιστορία Εκστρατείας της Μικράς Ασίας (1919-22)*, Αθήνα 1967.

- Δούσμανης, Βίκτωρ, *Εσωτερική όψις της Μικρασιατικής καταστροφής*, Εκδόσεις Πυρσός, Αθήνα 1928.
- Λαμψίδης, Γιώργος, *Οι Πρόσφυγες του '22*, Β΄ Έκδοση, Εκδόσεις Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1989.
- Λήμμα «Συνθήκη Σεβρών», *Πάπυρος Larousse Britannica*, τόμος 53, Εκδόσεις Πάπυρος, Αθήνα 1992.
- Μουρέλος, Γιάννης, *Η Γαλλοτουρκική προσέγγιση του 1921, το Σύμφωνο Franklin-Bouillon και η εκκένωση της Κιλικίας*, τόμος Δ΄, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1983.